

Booming business in de Alde Feanen

Fig. 1. Ligging van de Alde Feanen.

Het Nationaal Park de Alde Feanen, in het hart van de provincie Fryslân (fig. 1), is met zo'n 2.500 ha verreweg het grootste laagveenmoerasgebied van de provincie en één van de grootste van Nederland. Vanwege het grote belang voor moerasvegetaties en moerasfauna maakt de Alde Feanen deel uit van het Europese Natura 2000-netwerk. Het gebied is van belang voor onder meer veenmosrietland, blauwgrasland, Roerdomp (*Botaurus stellaris*), Noordse woelmuis (*Microtus oeconomus*), Meervleermuis (*Myotis dasycneme*), Otter (*Lutra lutra*) en grote aantallen doortrekkende en overwinterende watervogels.

Zorgen over een dubbele erfenis

De beheerder van het gebied, it Fryske Gea, maakt zich grote zorgen over het duurzaam voortbestaan van de natuurwaarden van het gebied. Zoals vrijwel alle Nederlandse moerasgebieden heeft ook de Alde Feanen te maken met de erfenis van hoge fosfaatgehalten in het oppervlaktewater en van het instellen van vaste waterpeilen (o.a. het Friese boezempeil van -0.52 m NAP). In de Alde Feanen zijn de fosfaatgehalten in het water in de laatste decennia weer gedaald, maar is er nog een flinke 'erfenis' in het bodemslib achtergebleven. Watervegetaties en jonge verlandingen als aanzet naar nieuwe veenmosrietlandvegetaties ontbreken daarom grotendeels. De erfenis van de vaste waterpeilen bestaat uit het grotendeels ontbreken van in het water staande moerasvegetaties ('waterriet'), die van cruciaal belang zijn voor moerasbroedvogels als de Roerdomp en als paai- en wintergebied voor vis.

Life-project 'Booming Business'

De zorgen over die dubbele erfenis zijn omgezet in een pakket aan herstelmaatregelen. Dat is gebeurd in het kader van het beheerplan Natura 2000, maar daarbij is tegelijkertijd aansluiting gezocht bij de opgaven van het waterschap voor de Europese Kaderrichtlijn Water. De Alde Feanen is verder een belangrijk recreatiegebied (en mede daarom één van de 20 Nationale

Wibe Altenburg, Germ van der Burg & Sietske Rintjema

Parken in Nederland). Vanuit dat belang bestond er bij de verschillende overheden al langer de wens om de belangrijkste vaarwegen weer op een acceptabele diepte te brengen. Het bijeenbrengen van deze verschillende opgaven leidde tot de robuuste Life+-aanvraag 'Booming Business', zo genoemd vanwege de combi natuur/economie en met een duidelijke kwinkslag naar de Roerdomp (het hoempgeluid van de Roerdomp heet in het Engels 'booming'). Met het honoreren van de aanvraag door de EU kwam voor de periode 2013-2019 6,4 miljoen euro beschikbaar, waarvan de Europese Unie de helft bijdraagt. Het project wordt verder financieel ondersteund door de Provincie Fryslân, Wetterskip Fryslân, STOWA, Gemeente Leeuwarden en it Fryske Gea.

De business

In 5 jaar tijd wordt een pakket aan maatregelen uitgevoerd, dat tot doel heeft om de Alde Feanen minder gevoelig te maken voor de erfenis van fosfaat en vaste waterpeilen. Het gebied ondergaat daarvoor als het ware een verjongingskuur. We noemen hier in het kort de belangrijkste aspecten:

VEENMOSRIETLAND

De veenmosrietlanden in de Alde Feanen komen op de meeste plaatsen voor op een dikke, zure kragge. Mogelijk 'geholpen' door stikstofdepositie is er sprake van toenemende verzuuring en opslag van boomsoorten. Dit probleem is nijpend in het gebied, reden waarom het Life-project in de winter van 2014/2015 is gestart met het plaggen van 25 ha sterk verzuurd veenmosrietland dat op het punt stond definitief te verbossen (foto 1).

De eerste resultaten wijzen er op, dat veenmossen, varens, Moerasviooltje (*Viola palustris*) e.d. snel terugkeren, vaak al in het eerste jaar na plaggen. Op veel plaatsen geldt dat (helaas) ook voor boomsoorten, vooral Zwarte els (*Alnus glutinosa*). Recente ervaringen met dergelijk plagwerk in de Weerribben/Wieden lijken eveneens te wijzen op een relatief snelle terugkeer van boompjes in veenmosrietland op een drijvende kragge. Belangrijk doel van het project is daarom mede om voor de Alde Feanen na te gaan wat de levensduur is van het geplagde veenmosrietland voordat weer zo'n ingreep nodig is, wat de verschillen zijn met plaggen op vaste bodem, en wat de mogelijkheden zijn voor maaien in de nazomer in plaats van in de winter. Het typische veenmosrietland gedijt vooral bij rietmaaien in de winter. Zomermaaien, waarbij opslag van bomen en struiken veel minder een kans krijgt, leidt eerder tot een 'veenmoshoiland' (met relatief weinig Riet). Het beheer van dit vegetatiekundig aan het veenmosrietland verwante vegetatietype is evenwel veel duurder, omdat opbrengsten vanuit de rietooft ontbreken.

WATERRIET

Waterriet – jaarrond of periodiek in het water staande rietvegetaties - is, hoe gek het ook klinkt, een schaars goed in de Nederlandse moerasgebieden. De daarvan afhankelijke bewoners, zoals bijvoorbeeld de Roerdomp, zijn daarom tegenwoordig vooral aangewezen op natuurontwikkelingsprojecten die in veel gevallen tijdelijk een geschikt biotoop bieden. In de Alde Feanen is dat niet anders: de grote meerderheid van vogelsoorten van (overjarig) waterriet broedt op plaatsen waar recent graafwerk en inundaties hebben plaatsgevonden. De ervaring leert dat deze veelal geen bestendige broedlocaties zijn, omdat waterdynamiek van enige omvang ontbreekt.

Daarom is gezocht naar mogelijkheden om duurzaam waterriet in het gebied te krijgen. Daartoe zijn op 4 locaties, verspreid door het gebied en met een totale oppervlakte van ca. 50 ha, maatregelen

Foto 1. Vertegenwoordigers van de partners/financiers (mét toezichhouders) bezig met het eerste plagwerk in een sterk vervuigd veenmosriet-land (foto: Anton Huitema).

getroffen. Het betreft vroegere poldertjes, die tientallen jaren geleden zijn verlaten en vervolgens onder water zijn gelopen. Hier van zijn de oude polderkades hersteld en zijn kleine windmolens geplaatst. De gebieden zijn nu droog gemalen, waarna in het 1e jaar na droogval een uitgebreide vegetatie van Grote lisdodde (*Typha latifolia*), Riet (*Phragmites australis*) en pioniers als Gele waterkers (*Rorippa amphibia*) is ontstaan (foto 2&3). Zodra de gebieden geschikt zijn als broedgebied voor de Roerdomp en andere soorten van waterriet, dan worden de poldertjes opnieuw aangesloten op de Friese boezem. De beheerder houdt de mogelijkheid om bij een sterk teruglopende kwaliteit van het waterriet tijdelijk weer over te gaan op lagere peilen of totale droogval.

Er zijn nu dus gebiedsdelen ontstaan met de mogelijkheid voor een aanmerkelijke peildynamiek. Die vormen tegelijkertijd belangrijke leer'-locaties' voor gebieden elders (waaronder het hele Friese Merengebied), waar peildynamiek van enige

omvang ontbreekt. Waterriet met bijbehorende soorten komt daar nauwelijks meer voor. Het creëren van kleinere 'compartimenten' mét voldoende peildynamiek, zoals hier in dit Life-project, is daarvoor een mogelijke oplossing.

WATERVEGETATIES

De in het verleden rijkelijk voorkomende vegetaties van ondergedoken waterplanten zijn met de eutrofiëring en de daarmee gepaard gaande sterke verandering van de vispopulatie ('verbraseming') vrijwel volledig verdwenen. In dit Life-project wordt over een oppervlakte van ca. 80 ha gewerkt aan de terugkeer daarvan. Het betreft een aantal grotere en kleinere petgaten, die verspreid over het gebied liggen en die geïsoleerd zijn van het omringende (voor recreanten bevaarbare) boezemwater of daar relatief gemakkelijk van zijn te isoleren. De belangrijkste maatregel is hier het groten-deels wegvangen van (bodemwoelende en plankton-etende) vis, waarvan Brasem (*Abramis brama*) de hoofdmoot vormt.

Foto 2. De kracht van peildynamiek: na droogval in begin 2016 is in het volgende groeiseizoen sprake van snelle opkomst van helofyten (vooral Grote lisdodde en Riet) en pioniers (rechtsonder Moerasandijvie) (foto: Eddy Wymenga).

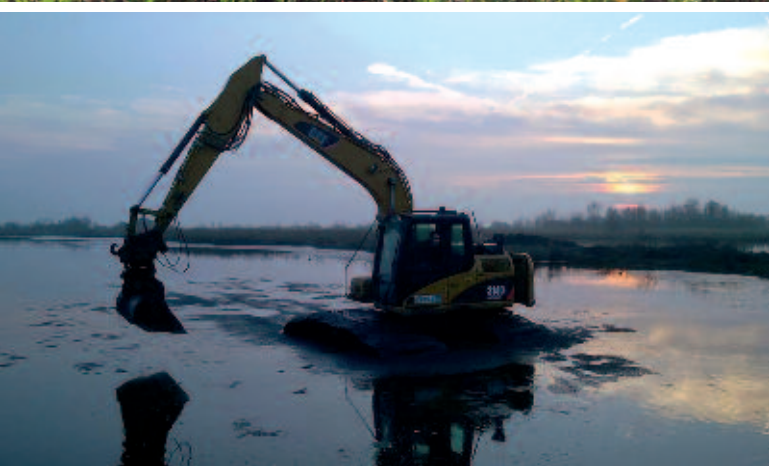

Foto 3. De inzet van de aannemers in het project steekt nauw vanwege de moeilijke begaanbaarheid. Hier een kraan in een bijna geheel drooggevallen poldertje (foto: Germ van der Burg).

Soorten als Snoek (*Esox lucius*), Ruisvoorn (*Scardinius erythrophthalmus*) en Zeelt (*Tinca tinca*) blijven in het gebied achter en de weggevangen vis wordt overgezet in het omringende open water van de Alde Feanen.

Dit wordt in de winter van 2016/17 uitgevoerd, met enig 'nawerk' in de jaren daarna. We verwachten dat hierdoor de petgaten, die veelal tussen de 80 – 130 cm diep zijn, helder(der) worden en dat daardoor waterplanten een kans krijgen. Om dat een zetje in de rug te geven is een dunne laag bodemmateriaal uit een waterplantenrijke watergang in de Alde Feanen in de petgaten 'geënt'. Verder zal in de komende 2 winterseizoenen op drie locaties in deze petgaten ook nog fosfaatrijke bagger worden verwijderd.

Van uitvoering naar After Life

Het project eindigt in 2019 en voorziet in een degelijk 'After Life'-beheerplan. De uitgevoerde maatregelen, het vervolgbeheer en de monitoring van resultaten worden daarmee goed ingebed in het reguliere water- en natuurbeheer van het gebied. Dat is hier vooral ook van belang, omdat het meerdere 'pilots' betreft voor vraagstukken die ook elders binnen de Alde Feanen én daar buiten spelen.

Drs. W. Altenburg
Altenburg & Wymenga
Suderwei 2, 9269 TZ Feanwâlden
w.altenburg@altwym.nl

Ing. G. van der Burg
Ing. S. Rintjema
It Fryske Gea
Postbus 3, 9244 ZN Beetsterzwaag
g.vandenburg@itfryskegea.nl
s.rintjema@itfryskegea.nl

Life-project LIFE12 NAT/NL/000134
Life: Alde Feanen N2000

